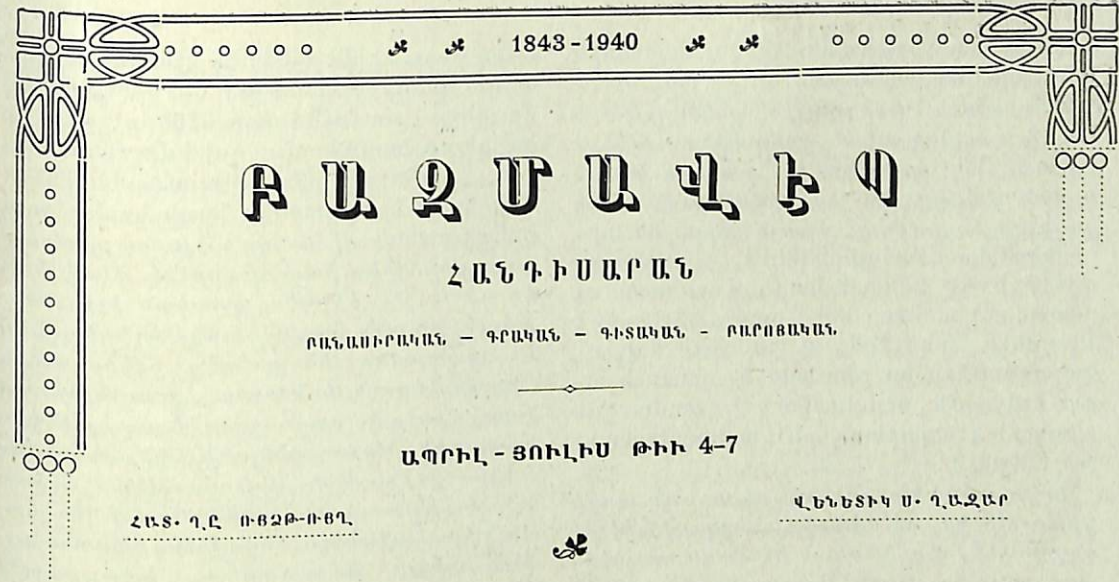

Խմբ. - Ա. Շրջաբերական նամակ Ն. Ս. Պրոս Ժ. Ս. Քաջանյապետի (շար. և վերջ)	52
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	81
Հ. Յ. Ազգեր. - Առաքելական քարոզու-թիւնը Հայոց մէջ (շար.)	87
Հ. Սամուէլ Արամեան. - Հիւանդաց Օծ-ման Խորհուրդը Հայ Եկեղեցւոյ մէջ - Մատա-կարարութեան Ծէսը (շար. և վերջ)	94
Յովհ. Արքեպ. Նազիւան. - Երանելի Տէր Կոմիտաս քաջանայի մարմնոյն հարցը (շար.)	98
Հ. Ստեփան Գեորգիւս. - Ամբողջութիւնը Հայ բժշկական «Անդիտաց անդէտ»ը ևւն.	106
Հ. Ե. Փ. - Լայպպիցի և Հայերը - Հայկա-կան պատմութիւնը Լայպպիցի նամակներէն	128
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ	
Ս. Ճեվահիճեան. - Հայկական կամարը գոթական ոճին մէջ (շար.)	112
ԳՐԱԿԱՆ	
Հրաչ Բաղարեց. - Հեծեծանքներ	116
Արսէն Երկար. - Առասպել	118
Մ. Թումբա. - Արաղլիլին (թրգմ. հունգ. է. Հ. Ա. Ֆոկուլեան)	118
Յակոբ Արամեան. - Փորձութիւն	119
Վահան Տէրեանէն անտիպ քերթումը մը ուղղումը Հայաստանի	120
Ճ. Բարիսի. - Յուդայի փորձութիւնը (թրգմ. Իսաւրէ)	121
ՕՐՈՒՄՆ ԳՐԳԵՐ - ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ	
Հ. Արսէն Արամեան. - Յունարէն գեր-բայերով կազմուած դարձումներու հայե-րէն թարգմանութիւնը (Վլաստ Պրաթէանու)	124
ՀԱՅ ՄԱՍՈՒԼ	
Հ. Ե. Փ. - Պարբերականներ՝ Սիւն (1940), Յունուար-Յունիս), Հանդէս Ամսորեայ (1939, Յունիս-Դեկտ.), Անահիտ (1940, Յուն-Մարտ)	134
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔ	
Հանդիսական օրեր Միջօրեայ Հաստատու-թիւներուն մէջ.	
Խմբ. - 25ամեայ յորիւան Քաջանյապե-թեան Գերդ. Սրապիոն Վ. Ռուհիմեան Ընդհ. Արքայ Միթի. Միարանութեան	138
Խմբ. - Ապրիլեան Նահատակներու յիշա-տակը Մ. Ռաֆայէլեան Վարժարանի մէջ	138
Հալէպցի. - Ապրիլեան Նահատակներու յիշատակը Հալէպի Միթի. Վարժարանի մէջ.	139

Réd. — Première lettre Encyclique de S. S. Pie XII (suite et fin)	81
ACADEMIE ARMENIENNE — PHILOLOGIE	
P. J. Aucher. — La prédication Apostolique chez les Arméniens	87
P. Samuel Aramian. — Le St. Sacrement de l'Extrême Onction dans l'Eglise Arménienne: Le rite	94
Mgr. Jean Nazlian. — La question des reliques du bienheureux Gomidas, prêtre martyr	98
P. E. Férahian. — «Ankidatz anbede» de Amirdovlath médecin arménien	106
P. E. Païchikian. — Leibniz et les Arméniens	128
BEAUX — ARTS	
S. Djévahirdjian. — La voûte Arménienne dans le style gothique (suite)	112
LITTÉRATURE	
Hratch Katcharentz. — Lamentations	116
Arsène Yergath. — Fable	118
M. Tompa. — A la Cigogne (trad. par P. A. Fogolyan)	118
J. Atamian. — Tentation	119
Vahan Dérian. — Une poesie inédite (à l'Arménie)	120
G. Papini. — Giuda tentato (trad. de l'it.)	121
LIVRES DU JOUR — RECENSIONS	
P. Arsène Atamian. — «La traduction Arménienne des tours participiaux grecs» (de Banateanu Vlad)	124
PRESSE ARMENIENNE	
P. E. Païchikian. — Revues périodiques Arméniennes: Sion, Handes Amsorya, Anahit	134
ECHOS ARMENIENS	
FÊTES DANS LES INSTITUTIONS MÉKHITHARISTES	
Réd. — Jubilé sacerdotal de Mgr. Sérapion Oulouhadjian, Abbé Général des PP. Mékhitharistes	138
Réd. — La mémoire des martyrs Arméniens dans le Collège Moorat - Raphaël de Venise	138
Alépin. — idem au Collège Mékhith. d'Alep	139

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ՐԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԳԵՏԱԿԱՆ - ՐԱՐՈՑԱԿԱՆ

ԱՊՐԻԼ - ՅՈՒԼԻՍ ԹԻԻ 4-7

ՎԵՆԵՏԻԿ Ս. ՂԱԶԱՐ

ՀԱՏ. Ղ.Ը ՌԵԶԹ-ՌԵԶ.

ԱՌԱՋԻՆ ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿ

Ն. Ս. ՊՐՈՍ ԺԵ Ս. ՔԱԶԱՆՅԱՊԵՏԻ

(Շար. տե'ս «Բազմավեպ» 1940, էջ 273)

ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պետական իշխանութիւնը հաստատուած է հասարակաց Արարչին կողմէն, ինչպէս էլ պարզէ մեր իմաստուն նախորդը Լեւոն ԺԳ. իր Շրջաբերականին մէջ⁽²⁸⁾, որպէս իր կառավարէ ընկերային կեանքը իր տիեզերական սկզբունքներով, անխախտ օրէնքի մը պահանջներուն համաձայն, և մարդկային անհատին կարելիութիւն ըն-ծայէ՝ ներկայ այս կեանքի ընթացքին՝ իր մարմնաւոր, և մտաւոր ու բարոյական մարմնաւոր, և ժողովուրդի կամ ընկերային մէկ դասա-կարգին, և կամ երբ պետութիւնը ինք-նին, իրեն բացարձակ տէր անկախ ամէնքէն՝ իրեն կը բռնադրուէ այդպիսի իշխանութիւն մը:

պատճառէ մը, այլ մանաւանդ մարդուն ընական կատարելութիւնը պատշաճօրէն իրադրեալու տեսակէտէն, որուն ինչպատ Արարչէն սահմանուած է պետութիւնը իրեն միջոց և ապաւին:

Ո՛վ որ կը նկատէ պետութիւնը իբրեւ նպատակ՝ որուն պէտք է ստորակարգուի և ուղղուի ամէն բան, կը վնասէ ազգերու նշմարիտ ու տեսական զարգացումին: Այս տեսակէտը տեղի կ'ունենայ, երբ անսահ-ման իշխանութիւն կ'ընծայուի Պետու-թեան, իբրեւ ներկայացուցիչ ազգին, ժողովուրդին կամ ընկերային մէկ դասա-կարգին, և կամ երբ պետութիւնը ինք-նին, իրեն բացարձակ տէր անկախ ամէնքէն՝ իրեն կը բռնադրուէ այդպիսի իշխանութիւն մը:

Երբ պետութիւնը իրեն կը սեփականէ ու կ'ուղղէ անհատներու գործունէութիւնն ու ձեռնարկները, որ մասնաւոր ու բազ-մաթիւ օրէնքներով կը կառավարուին ի-րենց վախճանին ապահովապէս հասնելու համար, կրնան վտանգուիլ ի վնաս հասա-րակաց բարիին, որովհետեւ կը շեղին իրենց բնական կարգէն, և որոնց պա-

տասխանատուութիւնն ու վնասը անհատին վրայ կը ծանրանայ :

Նմանապէս մարդկային ընկերութեան առաջին ու կենսական արժանիքն, այսինքն ընտանիքին աճումը եւ բարօրութիւնը կրնան վտանգուիլ այս բնութեամբ, որ զայն կը ծառայեցնէ միայն ազգային տիրապետական ծրագիրներուն, մինչդեռ կը մոռցուի թէ բնական կարգով անհատն ու ընտանիքը պետութեան առաջ են, եւ թէ Արարիչը երկուսին ալ իրաւունքներ ու կարողութիւններ շնորհած եւ յատուկ առաքելութիւն սահմանած է, համաձայն բնական եւ պարտաւորիչ անհրաժեշտութիւններուն :

Նոյն տեսակէտով նոր սերունդի արդի կրթութիւնը չի ձկտիր ներգաղնակելու զարգացնել մարմնական եւ մտաւոր ուժերը, այլ իր միակ նպատակն է ուժգին թափով յառաջ մղել կրթութիւնը քաղքենի այն առաքելութիւններուն՝ որոնք կարեւոր կը նկատուին քաղաքական դատին յաջողութեան համար. եւ ատոր հետեւանքով է որ շատ հարեւանցի կերպով կը թելադրուին այն բոլոր առաքելութիւնները՝ որոնք հոգեկան ազնուականութիւն, յարգանք եւ մարդասիրութիւն կը բուրեն. որպէս թէ ասոնք կը տկարացնեն կամ կ'ընկճեն երիտասարդ հասակի կորովն ու մտքի խոյանքը :

ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Իբր դառն իրականութիւններ, ահա մեր աչքին առջեւ կեցած են այն մօտալուտ վտանգները, որոնք մերժելով ու հեռացնելով ջնջելով ընտանեկան իրաւունքները, կը սպառնան ներկայ ու ապագայ սերունդներուն :

Ուստի, մեր ծանր պաշտօնին ու պարտականութիւններուն կատարեալ գիտակցութեամբ, այսպիսի իրաւունքներուն արի պաշտպան պիտի կանգնինք :

Մեր ժամանակին արտաքին ու ներքին, նիւթական թէ հոգեկան նեղութիւններուն ու բազմազոյն սխալներուն անհամար հետեւանքները ոչ ոք այնքան դառնօրէն կը ճաշակէ, որքան ընտանեկան փոքր յարկը : Ճշմարիտ քաջութիւն, մեր հիացումին արժանի գիւցազնութիւն մը պէտք է յաճախ, վերցնելու համար կեանքի անձկութիւններն ու ամէնօրեայ խեղճութիւնները, եւ հանգուրժելու օրը օրին բազմացող ու ցարդ երբեք չտեսնուած պահանջներուն ու նեղութիւններուն, որոնց մէջ շատ անգամ ո'չ խելք կը տեսնուի եւ ո'չ ալ իրական

հարկ մը : Հոգիներու հոգն ունեցողը, սրտերու խորը քափանցող մը միայն գիտէ մայրերու քափանցող արցունքները, շատ մը հայրերու համակամ ու լուին վիշտն ու անքիւ դառնութիւնները, որոնց մասին ոչ մէկ հաշուեյարդար կը խօսի կամ բերան կրնայ բանալ : Մտահոգ աչքով այդ ցաւերուն օրը օրին բազմանալը կը դիտէ նա, եւ գիտէ թէ ինչպէս պատկան իշխանութիւնները աչք կը գոցեն այս աւերներուն, եւ պատրաստ են զանոնք իրենց մթին ծրագիրներուն ի նպաստ ծառայեցնելու : Բարի կամք ու բաց աչք ունեցող ոչ մէկը, բացառիկ պարագաներուն, ինչպէս ներկայիս պետական իշխանութեան պիտի ժխտէ համապատասխան եւ աւելի ընդարձակ իրաւունքներ, ժողովուրդի կարօտութիւններուն օժանդակելու նպատակով : Սակայն Աստուծոյ հաստատուած բարոյական կարգը կը պահանջէ այս պարագաներուն, որ աւելի լրջօրէն ու խորապէս քննուին այս հոգածութիւններուն օրինաւորութիւնը եւ անոնց իրական հարկը, հասարակաց բարիքի կանոններուն համաձայն :

ԽՂՃԻՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ամէն պարագային որչափ աւելի ծանր ըլլան Պետութեան կողմէ անհատին ու ընտանիքին պահանջուած նիւթական զոհողութիւնները, նոյնքան եւ աւելի սրբազան ու անբռնաբարելի պէտք են նկատուիլ խղճին իրաւունքները :

Պետութիւնը կարող է պահանջել ինչք եւ արիւն, բայց ոչ երբեք Աստուծոյ պատկանող հոգին : Աստուծոյ կողմէն ծնողքին յանձնուած պաշտօնը, իրենց զաւակներուն հոգեւոր ու մարմնաւոր օգուտը հոգալու, անոնց համար վայելուչ ու կրօնական հոգւով տոգորուած դաստիարակութիւն մը հայթայթելու հոգը, կարելի է իրենց ձեռքէն յափշտակել, առանց սրբազան իրաւունք մը բռնաբարած ըլլալու :

Ծնողական այս դաստիարակութիւնը, անտարակոյս, իբր նպատակ պէտք է ունենայ երիտասարդութիւնը այնպէս կազմել, որ անիկա գիտակից պարծանքով ու պատրաստակամ ըլլայ կատարելու իր ազնիւ հայրենասիրութեան պարտականութիւնները, բոլոր ուժերով ու գործակցութեամբ մուրաւելու համար երկրաւոր Հայրենիքին :

Ընդհակառակն, դաստիարակութիւն մը, որ կը մոռնայ կամ, չար եւս, գիտակցաբար կը թերանայ երիտասարդութեան

աչքն ու սիրտը դէպի իր դերբնական հայրենիքն ուղղել, անիրաւութիւն մըն է գոր կը գործէ նոյն ինքն երիտասարդութեան դէմ, անիրաւութիւն մը քրիստոնեայ ընտանիքի անձեռնմխելի իրաւունքներուն ու պարտականութիւններուն դէմ. անտեղութիւն մը, որուն դարման պէտք է տարուի նոյն ինքն ժողովուրդին կամ Պետութեան ի նպաստ :

Այս վերջին դաստիարակութիւնը թերեւս իբրեւ ոյժի ու կորովի աղբիւր մը թուի անոնց, որոնք յանձնառու եղած են այս պատասխանատուութեան, բայց իրականութեան մէջ ճիշտ հակառակն է, եւ դառն պտուղներով փորձը պիտի առնեն :

Մինչ Պետութիւն մը, որ քրիստոնեայ հայրերու ու մայրերու պատած ու արիւնտ սրտերէն կը քեթեցնէ այս հոգերը եւ կը վերահաստատէ անոնց իրաւունքները, պարգապէս իր ներքին խաղաղութիւնը է որ կ'ապահովէ, եւ հայրենիքին շահերը աւելի հաստատուն հիմքերու վրայ կը դնէ, լաւագոյն ապագայի դուռ բանալով... :

Աստուծոյ ձեռքէն մէջ է Պետութիւններէն, ազգերու եւ ժողովուրդներու ճակարտը. Անոր վերապահուած է երկարել տալերը. Անոր վերապահուած է անձնական եւ ազգային, կամ կարճեցնել անոնց կեանքն ու աճումը, յաջողութիւններն ու մեծութիւնները : Այլ խարհիս վրայ գտնուած բոլոր իրերու մէջ միայն հոգին է որ կ'ապրի անմահօրէն :

Դաստիարակչական ո' եւ է դրութիւն, որ չի յարգեր աստուածային օրէնքներն ու պաշտպանուած քրիստոնեայ ընտանիքին պաշտպանուած քրիստոնեայ ընտանիքին սրբազան սահմանները, որ կը բանդէ անոր հիմքերը, երիտասարդութեան առջեւ, կը փակէ դէպի Քրիստոս տանող մամբան, եւ Քրիստոսէ ու իր եկեղեցիէն հաւատարմութիւնը ժողովուրդին կամ որոշ դասակարգի մը հանդէպ իբր հաւատարմութեան նշան կը նկատէ, այսպիսի դաստիարակութիւն մը, ուրեմն, ինքնիր ձեռքերով կը կնքէ իր դատաւնիւրը :

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՍԿՋՐՈՒՆՔՆԵՐ

Պետութեան անսահման իշխանութիւն մը վերագրող կարծիքը, Պատուական եղբայրներ, ոչ միայն վնասակար սխալ մըն է ազգերու բովանդակ կեանքին, զարգացումին, բարօրութեան եւ օրինաւոր բարգաւաճումին, այլ կը վտանգէ նաեւ միջազգային յարաբերութիւնները : Որովհետեւ կը խզէ կապերը գերազգային միութեան, ազգերու իրաւունքներուն հիմն ու

արժէքը կը ջնջէ, ուրիշին իրաւունքները ոտնակոխ ընելու համարն կը բանայ, եւ դժուարին կը դարձնէ համերաշխ ու խաղաղ կենակցութիւնը ժողովուրդներու :

Մարդկութիւնը թէպէտեւ կը բաժնուի Աստուծոյ հաստատուած բնական օրէնքի կարգադրութեամբ ընկերային զանազան խումբերու, ազգերու ու Պետութիւններու իրարմէ անկախ իրենց ներքին կեանքի կազմակերպութեամբ ու վարչաձեւով, սակայն բարոյական եւ իրաւական փոխադարձ կապերով իրարու զօղուած մեծ հասարակութիւն մը կը կազմէ, նպատակ ու նշանակով բոլոր ազգերու հասարակաց բարին, որ իր մասնաւոր օրէնքներն ունի, որոնք կ'ապահովեն մարդկութեան միութիւնը ու կը նպաստեն անոր զարգացումին :

Արդ, ամէն ոք կը տեսնէ թէ Պետութեան բացարձակ ինքնավարութիւն մը վերագրելը՝ բացայայտօրէն կը հակասէ բնական ու յաւիտեական օրէնքին. մանաւանդ թէ արմատախիլ կ'ընէ բնական օրէնքը, վարիչներու մահաւանդ կամքին քողով միջազգային յարաբերութիւններու ոյժը, եւ վերցնելով՝ անկեղծ միութեան ու հասարակաց շահերուն նկատմամբ արդիւնալիք գործակցութեան մը հնարաւորութիւնը :

Որովհետեւ, ներգաղնակ ու մնայուն դաշինքներու եւ օգտաւէտ յարաբերութիւններու գոյութեան համար, անհրաժեշտ է որ ազգերը մանկան ու պահեն բնական ու միջազգային իրաւունքի այն սկզբունքները, որոնք այդ դաշինքներու բնականոն զարգացումն ու յառաջխաղացումը կը կառավարեն : Այդ սկզբունքները կ'ապահովեն, որ յարգուին իրաւունքները կեանքի, անկախութեան ու քաղաքակրթութեան մը հնարաւորութեան : Բացի անկէ հաւատարմութիւն կը պահանջեն ազգերու իրաւունքին համաձայն կնքուած ու վաւերացուած դաշինքներուն հանդէպ :

Ամէն տարակոյսէ վեր է, թէ ժողովուրդներու համերաշխ կենակցութեան անհրաժեշտ նախապայմանը եւ իրաւական յարաբերութիւններու ոգին՝ պէտք է հիմնուած ըլլայ հետեւեալներուն վրայ. - Փոխադարձ վստահութիւն, կանխատեսութիւն ու համագում տրուած խօսքին հանդէպ հաւատարմութեան. ապահովութիւն՝ որով երկու կողմերն ալ այնպէս համոզուած ըլլան, թէ «լաւագոյն է խմսատութիւնը, քան ուղղական գէնքերը», տրամադրութիւն ու պատրաստակամութիւն

բանակցելու ու վերաբնակելու, եւ ոչ քէ գէնի գորութեան կամ ուժի սպառնալիքին դիմելու՝ յապաղումի, վէճերու, արգելքներու կամ փոփոխութիւններու պարագային. բաներ՝ որ կրնան առաջ գալ ոչ թէ չար տրամադրութենէ, այլ պարագաներու յեղաշրջումէն ու փոխադարձ շահերու հակադրութենէ:

Ազգերու իրաւունքը անշատել իր աստուածային խորխոխէն, զայն բացառապէս ինքնավար Պետութեան կամքին վրայ հիմնելու համար, կը նշանակէ զահագրկել ու խախտել Ազգերու իրաւունքը իր հեղինակութենէն, մերկացնել զինքը իր ամէնէն ազնիւ ու ազդեցիկ տիրոջ ստեղծէն, թողլով զայն առանձնական շահերու ու հաւաքական եսասիրութեան տխուր եւ անկայուն քմահաճոյքին, որ միայն իր իրաւունքները յարգել տալ զիտէ, ուրանալով ուրիշներունը:

ՄԵԾԱՄԻՏ ԻՆՖԻԱԽԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ճիշտ է, որ ժամանակներու յառաջանալովն ու պարագաներու էական յեղաշրջումներով՝ որոնք նախատեսուած չէին եւ գուցէ կարելի չէր իսկ նախատեսել, - դաշինք մը կամ անոր ինչ ինչ կէտերն ու բացատրութիւնները կրնան անիրաւ դառնալ կամ այնպէս երեւիլ, կամ դաշնագիր կողմերէն մէկին կամ միւսին վրայ չափէն աւելի ծանրանալ, կամ վերջապէս այլեւս անգործադրելի դառնալ, որով բացայայտ է, թէ այս պարագաներուն հարկ կ'ըլլայ փութով օրինաւոր վերաքննութեան մը ենթարկել խնդիրը, դաշինքը բարեփոխելու կամ բոլորովին փոխելու համար: Սակայն, սկզբունքով դաշինքներ իբրեւ անարժէք եւ անկայուն բաներ նկատել, կամ ինքնիքն լռելիայն իրաւունք մը համարել միակողմանի շահերով գանձնի ջնջել, առանց միւս դաշնագիր կողմին հաւանութեան կամ խորհրդակցութեան, այնուհետեւ պիտի վերցնէ Պետութիւններու մէջէն փոխադարձ ամէն վստահութիւն, բնական օրէնքը հիմնովին պիտի խորտակուի, եւ անսահման ու խոր անընդունելի պիտի բացուին ազգերու ու ժողովուրդներու միջեւ:

Այսօր ամէն ոք սարսափով է որ կը տեսնէ այն անդունդը, ուր առաջնորդութեանը մեր մատնանշած մոլորութիւններէն եւ անոնց հետեւանքներէն: Տնդեցան անորոշ դարգացումի մը մեծամիտ ինքնախարութիւնները, որոնք շատերուն համար պատահանք եղան, եւ ով որ տակաւին չէ արթննալ:

ցած՝ թող ցնցուի ներկայ ողբերգութենէն ու աւերներէն, մարդարէական այն խօսքերուն համաձայն, թէ «Մտի՛կ ըրէ՛ք, ո՛վ խուլեր, եւ տեսէ՛ք՝ կոյրեր» (Ես. խբ. 18):

Ինչ որ արտաքսապէս կարգ ու կանոն կը տեսնուէր, ուրիշ բան չէ եղեր, բայց եթէ խտովայոյզ ամբոխում մը, խառնակութիւն մը բարոյական կեանքի կանոններուն, որոնք աստուածային օրէնքի վերաբերեալ չեղելով, մարդկային գործունէութեան բոլոր մարդերը ապականեցին:

Սակայն, անցեալը թողած՝ աչքերնիս դէպի ապագան դարձնենք, ուր - աշխարհիս ժողովուրդներուն բախտն ու վիճակը ղեկավարողներու խոստումներուն նայելով, - ներկայ արեւնաբամ պայքարը հազիւ դադրի, իրերու նոր կարգ մը պիտի հաստատուի, արդարութեան ու բարօրութեան վրայ հաստատուած կարգ մը: Արդեօք, այս նոր կարգուսարքը պիտի տարբերի՞ նախկինէն, եւ մանաւանդ՝ լաւագոյն ու երջանկագոյն դար մը պիտի ծագի: Խաղաղութեան դաշինքը, պատերազմի յաջորդող միջազգային կարգուսարքը արդարութեան ու հաւասարութեան ու խաղաղութեան ոգիով տոգորուած պիտի ըլլա՞յ ամէնուն համար, քէ ողբալի կրկնութիւնը պիտի ըլլայ հիմն ու նոր սխալներու: Ի դուր է եւ խաբէական, ինչպէս պատմութիւնը կը ցուցնէ, լոկ պատերազմական խառնաշփոթութենէ մը եւ անոր վերջնական պոռթկումէն՝ հիմնական բարեփոխութիւն մը յուսալ:

Յաղթութեան ժամը, այո՛, յաղթանակ մըն է շահողին համար. բայց անիկա փորձութեան ու պայքարի ժամ մըն ալ է, ուր արդարութեան հրեշտակը պիտի կոռէ՛ր անութեան սատանին հետ. ուր յաղթողին սիրտը շատ դիւրաւ կը կարծրանայ, եւ չափաւոր ու հեռատես իմաստութիւնը իրեն այլեւս վատութիւն ու տկարութիւն կը թուի. ժողովրդական կիրքերու եռուղեւոր, սրուած ու զրգուած կրած զոհողութիւններէն ու նեղութիւններէն, կը խաւարեցնէ շատ անգամ նոյնիսկ պատասխանաւոր իշխանութիւններու աչքը եւ զի՛րենք խուլ կը դարձնէ զթութեան եւ ուղղամտութեան ազդարար ձայնին, որ կը խեղդուի «Վա՛յ պարտեալներուն» վայրագ սկզբունքէն: Եթէ այս պարագային իմաստուն խորհուրդները մերժուին, այնուհետեւ որոշողութիւնները՝ արդարութեան քօղին տակ ծածկուած անիրաւութիւնները պիտի ըլլան:

ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԿԱՐԳԸ

Ո՛չ, Պատուական Եղբայրներ, ո՛չ. ժողովուրդներու փրկութիւնը չի՛ կրնար գալ սուրէն կամ լոկ արտաքին ազդակներէն, որոնք կրնան խաղաղութեան պայմաններ պարտադրել, բայց չեն կրնար խաղաղութիւն ստեղծել: Աշխարհիս երեսը վերանորոգող ուժերը պէ՛տք են ներսէն, հոգիէն թլիլ: Աշխարհիս ազդային ու միջազգային կեանքի նոր կարգը, երբ որ դադրին ներկայ անգութ պայքարի դառնութիւնները, պէտք է որ հիմնուին վայրագ ու վաղանցիկ օրէնքներու խախտում աւազին վրայ, հաւաքական ու անհատական քմահաճոյ կամայականութիւններու թողութեամբ, այլ աւելի անշարժ, բնական իրաւունքին եւ աստուածային յայտնութեան անսասան ժայռին վրայ: Ասով է միայն, որ մարդկային օրէնագիրը պիտի ստանայ հաւասարաչափութեան ոգին, իր պաշտօնին գիտակցութիւնն ու բարոյական պատասխանատուութիւնը, առանց որոնց դիւրաւ կը չփոթուին իշխանութեան մը օրինաւոր եւ ապօրինի գործածութեան սահմանները: Այս ուղղութեամբ միայն իր որոշումները պիտի ստանան իրենց ներքին արժանապատուութիւնը եւ բարոյական հեղինակութիւնն ու զսպումը. որովհետեւ այլեւս օգտապաշտ եսասիրութեան ու կիրքերու հովերէն չէ որ պիտի տարուին:

Եթէ ճիշտ է, որ այսօր մարդկութեան կրած չարիքները առաջ կու գան մասնաւորապէս տնտեսական անհաւասարաչափութենէն ու շահերու պայքարէն, աւելի արդար բաժանումի մը համար ինչքերուն, - որոնք Աստուծոյ տրուած են մարդկութեան, իբր միջոց իր պահպանումին ու զարգացումին, - ոչ նուազ ճիշտ է, որ այս չարիքներուն արմատը աւելի խոր է ու ներքին, հաստատուած վատթարացումին վրայ կրօնական հաւատալիքներուն ու բարոյական համոզումներուն, որոնք հետզհետէ աւելի կ'ապականին, երբ ժողովուրդները իրարմէ կ'անջատուին հաւատքի, բարքերու ու բարոյականի տեսակէտով:

Մարդկութեան նոր դաստիարակութիւնը եւ բարեշրջումը եթէ կ'ուզէ բարերար արդիւնքներ ձեռք բերել, հարկ է որ ամէնէն աւելի հոգեկան գործ մնենայ. պէտք է որ իր հիմերը հաստատուած ըլլան իր ուսման՝ Քրիստոսի վրայ, եւ արդարութեամբ գործադրուի ու սիրով պատկուի: Վերածնունդի այս գործը, որուն միջոց-

ները պէտք է պատշաճեցուն ժամանակներուն յարափոփոխ պարագաներուն ու մարդկութեան նոր պահանջներուն, իսկական ու մայրական պաշտօնն է Եկեղեցւոյ:

ԽԱՂԱՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԵՒ ԱՆԱՐԳԱՐ ԿԱՍԿԱԾՆԵՐ

Հաւատացեալներուն կեանքը կառավարող եւ մարդկութեան հարադատ սկզբունքներուն միջեւ հակասութիւն չկայ, ընդհակառակն՝ առնչութիւն ու փոխադարձ օժանդակութիւն:

Նիւթապէս ու հոգեպէս տառապող եւ խորապէս ցնցուած մարդկութեան համար մեր ջերմագոյն մաղթանքն է, որ ներկայ կացութիւնը շատերուն աչքը բանայ, որպէս զի ճշմարիտ յոյսին տակ ճանչնան Քրիստոսն ու իր Եկեղեցւոյն պաշտօնը այս երկրիս վրայ: Անոնք, որ ժողովուրդներու կառավարութեան գլուխ կանգնած են, պէ՛տք է ազատ թողուն Եկեղեցւոյ ճամբան, որպէս զի անիկա կարենայ նուիրուիլ սերունդներու դաստիարակութեան, արդարութեան ու խաղաղութեան սկզբունքներուն համաձայն:

Այս խաղաղ աշխատանքին համար անհրաժեշտ է որ իր առջեւ արդելքներ չգրուին, չսահմանափակուի իր գործունէութեան ասպարէզը, եւ իր ձեռքէն չյափրտակուի ժողովուրդը, եւ մանաւանդ երիտասարդութիւնը:...

Ուստի կոչ կ'ընենք վարիչներուն եւ բոլոր անոնց, որոնք ո՛ր եւ է ազդեցութիւն ունին մարդկային ընկերութեան վրայ, որպէս զի Եկեղեցին կարենայ կատարեալ ազատութեամբ կատարել իր կրթական գործը. մտքերուն՝ ճշմարտութիւնը քարոզելով, իսկ հոգիներուն մէջ արդարութիւնն ու աստուածային սէրը դրոշմելով: Եթէ մէկ կողմէն Եկեղեցին չի կրնար հրաժարիլ իրեն յանձնուած առաքելութենէն, միւս կողմէն այսօր աւելի քան երբեք այդ առաքելութիւնը անհրաժեշտ է. որովհետեւ ներկայ տխուր փորձառութիւնները ու մարդկային միջոցները կամ նոյնիսկ կուտիւնը ազատել ճշդ հոգեբէն:

Այս պատճառով, մարդկային փորձադէտներու սնանկութենէն խրատուած, քաներէն փրկելու յոյսով՝ շատեր իրենց աչքը կը դարձնեն դէպի Եկեղեցին, որ խաւանի է սիրոյ ու ճշմարտութեան... եւ անկէ կը յուսան միութիւնը բարոյականի:

ու հաւատքի, որ անցեալ ժամանակներուն մէջ ազգերու միջեւ խաղաղ յարաբերութիւններու դուռն էր:

Միութիւն՝ որուն սրտակեղեք աչքով կը նային ազգերու բախտին պատասխանատու այնքան անձնաւորութիւններ, որոնք ամէն օր փորձով կը տեսնեն, թէ ո՞րքան սնոտի են եղեր միջոցները, որոնց վրայ դրած էին իրենց վստահութիւնը:...

Եւ սակայն, Պատուական Եղբայրներ, Քրիստոսի վարդապետութիւնը, — որոնք միայն վերապահուած է հիմերը դնել մարդու հաւատքին, զինքն աւելի հեռատես ընել, իր սիրտը աստուածօրէն կերտել ու ներկայ անհանդուրժելի դժուարութիւններուն դէմ ազգու հնարք մը գտնել, — եւ Եկեղեցւոյ դործունէութիւնը, — նոյն նպատակով կատարուած, — երբեմն կասկածի նիւթ եղած են, իբր թէ Եկեղեցին քաղաքական իշխանութեան հիմերը խախտէր կամ անոր իրաւունքը յափշտակէր:

Այսպիսի կասկածներու դէմ Մենք առաքելական անկեղծութեամբ կը յայտարարենք, թէ նման դիտումներ բոլորովին հեռու են Եկեղեցիէն, որ իր բաղուկները կ'երկարէ դէպի բովանդակ աշխարհը, ոչ թէ տիրելու՝ այլ ծառայելու համար անոր: Եկեղեցին երբեք չի յաւակնիր քաղաքական ասպարէզին մէջ մտնել, եւ ոչ ալ սեփական ու օրինաւոր իշխանութեան միջամտելու ըլլալ, այլ պարզապէս օգնել անոնց:

Եկեղեցին հնազանդութիւն ու յարգանք կը քարոզէ հանդէպ քաղաքական իշխանութեան, որ Աստուծոյ անուամբ է իր ծագումը. «Տուր զկայսերն կայսեր»:... Չի ճնշեր մարդկային ուժերը, մանաւանդ թէ զանոնք կ'աղնուազնէ ու բարձրագոյնին կը մղէ, կերտելով հոգիներ, որոնք չեն ոտնակոխեր սահմաններու իրենց խղճին. եւ ինք որ քաղաքակրթեց ժողովուրդները, երբեք արգելք չէղաւ մարդկային յառաջ-խաղաղումին:

Պատմութիւնը՝ հոռմայեցի մեծ ճարտարանէ մը «կեանքի ուսուցիչը» կոչուած է. եւ երկու հազար տարուան այս պատմութիւնը օոյց կու տայ, թէ խաղաղութիւն չկայ Աստուծոյ դէմ ընդդիմացողներուն:...

ՆԵՐԿԱՅ ՏԵՈՒՐ ԳՈՅԱՎԻՃԱԿԸ
ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Պատուական Եղբայրներ, ճշմարիտ խաւարի ժամանակաշրջան մըն է ներկայս,

երբ մեր Առաջին Երջարեակներ ձեր ձեռքը կը հասնի. ժամ մըն է, որուն մէջ բռնութեան ու հակառակութեան ուժերը մարդկութեան վրայ կը թափեն բաժակը անլուր ցաւերու: Եւ մեր հայրական սիրտը մօտիկն է իր բոլոր որդիներուն, մասնաւորապէս վշտակիրներուն, բռնարար-ուածներուն ու հալածուածներուն:

Պատերազմի ողբերգական յորձանքներուն մէջ գտնուող ժողովուրդներուն համար գուցէ դեռ «սկիզբն է երկանց», մինչ արդէն հազարաւոր ընտանիքներու մէջ սկսած է տիրել մահն ու աւերը, ողբն ու թշուառութիւնը: Մարդկային անթիւ կեանքերու արեւը, նոյնիսկ պատերազմի չմասնակցողներուն, արդար բողբ մը կը բարձրացնէ յատկապէս սիրելի ազգի մը վրայ՝ Լեւոնտանի, որ Եկեղեցւոյ հանդէպ իր հաւատարմութեամբ, քրիստոնէական քաղաքակրթութեան պաշտպան հանդիսացած եւ պատմութեան մէջ անջնջելիօրէն փառահեղ էջեր ու արդիւնքներ դրոշմած ըլլալուն համար, արժանի է եւ իրաւունք ունի բովանդակ աշխարհի եղբայրական համակրութեան, եւ արդարութեան ու խաղաղութեան յաղթանակով իր վերականգնումի օրուն կը սպասէ:

Ինչ որ պատահեցաւ, ու դեռ ներկայիս կը շարունակէ պատահիլ, մեր աչքերուն առջեւ իբրեւ տեսարան մը արդէն կը պարզուէր, եւ Մենք, երբ դեռ ամէն յոյս կորստուած էինք, մեր առաքելական պաշտօնին թելադրած ձեւով չխնայեցինք մեր տրամադրութեան տակ գտնուած ո՛չ մէկ միջոց. ամէն կերպ փորձեցինք դէնքի դիմելը համաձայնութեան մը դուռը բաց թողլու համար. համոզուած ըլլալով, թէ մէկ կողմին ոչ մի գործածելու պարագային, միւս կողմն ալ գէնքի պիտի դիմէր: Մեր բուժեան իբր անբաժան պարտք համարեցինք գործածել ամէն միջոց, նոյնիսկ մեր դիտումներն ու նպատակը յոռի մեկ-միւսի միջոցով փոխանակելով, եւ իրարմէն համար բովանդակ մարդկութիւնը, որոնք ի մերջոյ բոլոր ժողովուրդները պատերազմի դաշտը արտաքին քաշէին:

Մենք ազգարարութիւնները, եթէ յարգոնմանկանին մէջ անտեսուեցան:...

Մեր սիրտը ցաւալին ու բազմահոգ կը ուխտէ... Եկեղեցին դէպի փոթորիկները կը դիմէ, բայց դիտենք թէ սէրն ու ճշ-

մարտութիւնը անփոխարինելի խորհրդատուներն ու դործակիցները պիտի ըլլան բարի կամք ունեցողներուն, նոր աշխարհի մը վերակազմութեան գործին մէջ, արդարութեան ու սիրոյ սկզբունքներուն համաձայն. երբ այլեւս մարդկութիւնը մոլոր թափառումներէ վերջ յոգնաբեկ, ատելութեան ու բռնութեան դառն պտուղները բաւականաչափ ճաշակած պիտի ըլլայ:...

Մեր իշխանութեան բոլոր հնարաւորութիւնները պիտի գործածենք, փութացնելու համար այն օրը, երբ խաղաղութեան աղանձին պիտի գտնէ իր ռաբին հանգիստը քննաւորեալ հեղեղներով ողորդուած այս երկրի վրայ: Եւ պիտի շարունակենք այս

(ՎԵՐՁ)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ՄԵՉ

Դ.

ՓՈՔՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

(Շար. տե'ս «Բազմավեպ» 1940, էջ 6-12)

Յեռ այսպէս ըստ կարելւոյն հաւաստելու Փոքր Հայոց պատմական սահմանները, կը մնայ մեզ համառօտ ակնարկ մը տալ քննելու համար թէ ինչ յարաբերութիւն ունէին այս երկու Հայաստանները իրարու հետ: Դժբախտաբար մեր ազգային նախնի մատենագիրները լոյս մը չեն տար այս մասին. խիստ ցանցառ եւ այն ալ յաճախ սոսկ անուն մը յիշատակուած կը հանդիպինք անոնց քով եւ պատմական բոլոր տեղեկութիւնները զոր ունինք այժմ, ամէնքն ալ կը պարտինք յոյն եւ լատին հեղինակներու: Խորենացին «Արեւմտեան մասն մեր» կ'ըսէ եւ կը գործահայ(1): Այս լուրսիւնը սակայն զարմանալի չէ երբ նկատենք որ մեր ամենամանաւ չէ երբ նկատենք որ մեր ամենահին մատենագիրները Ե դարուն կը պատ-

ուղղութեամբ աշխատիլ, դործակցելով բոլոր այն իմաստուն անձնաւորութիւններուն, որոնք դեռ պատերազմը չձագած, իրենց ջանքերը վեհանաճարար ի սպաս դրին ժողովուրդներու վրայէն հեռացնելու համար այսպիսի պատուհաս մը. վրասահելով բոլոր ժողովուրդներու եւ բոլոր դասակարգերու այն միլիոնաւոր հոգիներուն վրայ, որոնք ոչ միայն արդարութիւն, այլ եւ դուրս ու սէր կ'աղերսեն. բայց ամէնէն աւելի վստահելով ամենակալ Աստուծոյ մը վրայ, որուն ամէն օր կ'ողորդենք մեր աղաչանքը «Քու թեւերուդ դենք մեր աղաչանքը ապաւինած եմ, մինչեւ պաշտպանութեան ապաւինած եմ, մինչեւ որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):

որ չարութիւնն անցնի» (Սաղմ. ԺԳ, 2):